

պիտի կենդրոնանար: Այն դպրոցը, ուր Ֆրէօբէլն էր, չունէր ընդարձակ դասընթաց. դասընթացը բաւականին սահմանափակ էր».—էջ 2—: «... իրենց խստիւ կաշկանդում են նրա սխտեմի մեռեալ տառից».—7.—: «Գնդից և խորանարդից յետոյ Ֆր. տալիս է գլանակ, դարձեալ ծայրերի և միջինի զարգացման՝ իր նոյն օրէնքի հիման վրայ».—էջ 10—: «Դազանները? երևում են նրանց պարտէզում սովորաբար ամառը: Երևում են ճաւաղներ, կրիաներ, բազէ, բուն, ցինը...» —էջ 27—: Սովորական բլուր, բլրակ բառի տեղ գործ էածուած «լեռնակ» բառը. մի քանի տեղ կրկնուած է «կանգնած ճանապարհ», «դառնած ճանապարհ» և այլն:

Մատնացոյց անելով Ս. Վ. հրատարակած աշխատութեան մի քանի թերութիւնները, այնուամենայնիւ ողջունում ենք այս մեծահատոր գրքի լոյս տեսնելը. «Մանկական պարտէզ»-ը մեր մանկավարժական աղքատ գրականութեան մէջ պատուաւոր տեղ կըննի և գործնական կեանքումն էլ մեծ ծառայութիւն կանի այդ գործով զբաղուող մայրերին և վարժուհիներին: Յարգելի հեղինակն աշխատել է ըստ կարելոյն բազմակողմանի նիւթերով ճոխացնել իւր հրատարակութիւնը և օգտակար դարձնել: Գրքի դէնը—երեք բուրլի—գուցէ թանկ չէ ի նկատի ունենալով եղած ծախքը և աշխատութիւնը, բայց մեր հանգաւանքներն աչքի առաջ ունենալով՝ աւելի նպատակայարմար կլինէր, թէ կիսով չափ պակաս լինէր նշանակուած:

Շատ ցանկալի կլինէր, եթէ մեր հայաշատ քաղաքներում շուտով բացուէին կանոնաւոր ծաղկոցներ, ուր մանուկներն իրենց մայրենի լեզուով նախապատրաստուէին դպրոցական շրջանի համար:

2. Նախագիծ կանոնադրութեան ՀԱՅՈՑ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՈՒՍՈՒՑԱՎԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ. Թիֆլիս 1906 թ. էջ 16.:

Կովկասի հայութեան ամենաշերտ ցանկութիւններից մէկը կատարուեց. հայ եկեղեցական—ծխական դպրոցների ուժով փակուած դռները կրկին բացուեցան: Նորից վերսկսուեց քաղաքակրթական անդուլ գործունէութեան շրջանը. հայ ցիր ու ցան եղած ուսուցչական դասակարգը կենդանութիւն ստացաւ, համախմբուեց և կրկին դիմեց իւր նախկին փայփայած և սիրած գործին: Ով ծանօթ է մեր նախկին դպրոցական կեանքի ելէջին, նա կյիշէ՝ թէ սրպիսի եռանդով և իդէալական ինքնա-

գոհութեամբ էր գործում հայ ուսուցչական դասակարգը, մանաւանդ գաւառներում, յետ ընկած, խուլ անկիւններում գտնուող հայ գիւղերում: Հայ ուսուցիչը հշ միայն իբրեւ դասատու էր գործում գաւառում: այլ և նա էր գաւառի հայութեան իսկական քաղաքակրթութեան շաղի հարթողը, «կուլտուրտրեզէրը»^{*}։ նա էր ժողովրդի առաջնորդը, քարոզիչը, նրան թմրած դրութիւնից արթնացնողը և կրթիչը:

Այժմ թէև հանգամանքները փոխուել են և ժողովրդի գիտակցութեան աստիճանը բարձրացել է, բայց և այնպէս հայ ուսուցչական դասակարգը դեռ գործունէութեան լայն ասպարէզ ունի նոյն ուղղութեամբ ընթանալու: Որպէս զի հայ ուսուցչական դասակարգի գործունէութիւնը նախկին արդիւնաւէտ հետեանքներն ունենայ, անհրաժեշտ է, որ նախ ինքը, գործող դասակարգը որոշ կազմակերպութիւն և ծրագիր ունենայ. այս անհրաժեշտութիւնն զգացին հայ ուսուցիչներն իրենց վերսկսող գործունէութեան հենց սկզբում և անցեալ տարուայ հոկտեմբերին համախմբուելով Թիֆլիզում մօտ 120 հոգի՝ որոշեցին կազմակերպել «հայոց դպրոցների ուսուցչական միութիւն»։ Այդ ուսուցչական համագումարը երկու նիստ ունեցաւ^{*)} և մանրամասնօրէն պարզելով «միութեան» անհրաժեշտութիւնը, ընտրեց մի մասնաժողով (բւլբո) «միութեան» ծրագիրը մշակելու և ուսուցչական ընդհանուր ժողովի քննութեանն առաջարկելու:

Ահա մասնաժողովի կազմած այդ ծրագիրն է «նախազիծ կանոնադրութեանը», որի մասին մի քանի խօսք ենք ուղղում ասել:

«Միութեան» նպատակն է. նպաստել հայ ուսուցչի նիւթական ապահովութեան, մտաւոր զարգացման եւ հասարակական դիրքի բարձրացման: Այս որոշումից պարզ է, որ «միութիւնը» սրհնստակցական (պրօֆէսիօնալ) ընկերութիւն է լինելու և դասակարգային շահերի պաշտպան է հանդիսանալու:

«Ուսուցչական միութիւն»ը ազատ ընկերակցութիւն լի ներով վարչական—դպրոցական գործունէութիւն չպէտք է ունենայ. ծրագիր կազմողները սակայն այդ ֆունկցիան էլ են յատկացրել «միութեանը» Ա. գլխի է. և Ը. կէտերով: Միութիւնը «մատակարարում է հայոց դպրոցներին, փոխադարձ

^{*}) Նախադասութեամբ մեր աշխատակից մանկավարժ պ. Իս. Յարութիւնեանի: ԽՄԲ:

համաձայնութեամբ հոգաբարձուներէ, ուսուցիչներ և վարժուհիներ»։ Ըննում է ուսուցիչներէ և վարժուհիներէ պաշտօնից հեռացնելու պատճառները. ուսուցիչներէ միմեանց և հոգաբարձուներէ հետ ունեցած տարաձայնութիւնները։ Այս երկու կէտերը զուտ վարչական ֆունկցիաներ են և պատկանում են դպրոցական — վարչական հաստատութիւնների իրաւասութեանը. եթէ ընկերութիւնը զբաղուի այս խնդիրներով, ահազին եռանդ ու ժամանակ կկորցնի և հազիւ թէ կարողանայ իւր նպատակին հասնել։ Ուսուցիչներէ միմեանց հետ ունեցած տարաձայնութիւնների համար կարելի է ունենալ պատուի միջնորդ դատարան։

«Միութեան իրաւունքները» հատուածում ասուած է. միութիւնը կարող է (?) ունենալ եկեղեցապատկան և դպրոցապատկան անշարժ կալուածների եկամուտներից և գումարներից որոշ տոկոս և արդիւնք»։ Ինչհետեւ, ինչպէս և այդ տոկոսը յատկացնէ «միութեանը». այդ ինչ իրաւունք է, որ «կարող է» բաւով է որոշուում. շատ խախտում և անիրազործելի կէտ։

§. 16. «Պատուաւոր անդամներն ընտրուում են խորհրդից»։ Թիւրիմացութիւններից խուսափելու համար աւելի լաւ կլինի եթէ պատուաւոր անդամները խորհրդի առաջարկութեամբ՝ ընտրուեն համազումարից։

§. 17. «Անհամալճար՝ քաղաքի ուսուցիչները (վճարում են) 5 բուբլի, գիւղինը 3 բուբլի»։ շատ է. 3 և 2 բաւական կլինի՝ ի նկատի ունենալով հայ ուսուցչի նիւթական աննախանձելի վիճակը։

§. 19. «Միութեան աջակցող անձինք համարուում են իբրև նպաստող անդամներ»։ անորոշ է՝ թէ ինչ տեսակ աջակցութիւն է պահանջուում բարոյական թէ նիւթական։

§. 20. «Միութեան խոշոր ծառայութիւն ցոյց տուող անձինք ընտրուում են պատուաւոր անդամ»։ նոյնպէս անորոշ է. ցանկալի էր, որ առհասարակ հայ դպրոցական գործին աչքի ընկնող ծառայութիւն ցոյց տուող անձինք ևս այդ պատուին արժանանային։

§. 26. «խորհրդի և վարչութիւնների բոլոր անդամները ամին տեղ ձրի են կատարում իրանց պարտաւորութիւնները, բացի այն դէպքերից, երբ միութեան խորհուրդը վարձատրութեան արժանի կգտնի»։ Դարձեալ կամայականութիւնների դուռն է բացուում. ինչհետեւ համար և որ դէպքերում «վարձատրութեան արժանի» պէտք է լինեն վարչութեան անդամները։

§. 28. Վարչութիւններն իրենց կարգադրութեան տակ քանակաւ գումարների հարկաւոր մասը թողնում են ընթացիկ ծախքերի համար, համաձայն նախահաշուի որոշման, իսկ մնացորդը առանց յետաձգութեան ուղարկում են խորհրդին: «Հարկաւոր մասը» շատ առաձգական է. վարչութիւնների ձեռքն եղած ամբողջ գումարներն էլ կարող են հարկաւոր լինել և այդպիսով խորհուրդը կարող է ոչինչ էլ չստանալ. աւելի յարմար կլինի՝ որոշ տոկոս նշանակել և պարտաւորեցութիւն կերպով:

§. 31 «Խորհրդի տեղը որոշում է համագումարը». եթէ այս խմբագրութիւնն ընդունուի, միութեան կենդրոնական խորհուրդի տեղը կարող է շարունակ փոփոխուել, որ ոչ ցանկալի է և ոչ էլ նպատակայարմար. արդեօք լինչ պատճառաբանութիւններով Տփլիսը որոշ կերպով չէ համարուել իբրև միութեան կենդրոն, քանի որ մեր բոլոր ընկերութիւնների կենդրոնը Տփլիսն է եղել միշտ և ամեն յարմարութիւն ունի այդ բանի համար:

§. 32. «Խորհուրդն իբրև միութեան կենդրոնական հիմնարկութիւն ղեկավարում է նրա բոլոր գործերը՝ համապատասխան նրա գոյութեան նպատակին»: «Գոյութեան նպատակը» տարբեր անհատներ կարող են տարբեր հասկանալ. թիւրիմացութիւնների տեղիք չտալու համար՝ պէտք է լինի համաձայն միութեան կանոնադրութեան:

§ 56. Համագումարը կանոնաւոր է, եթէ ներկայ լինեն բոլոր անդամների թուի $\frac{1}{3}$ -ից աւելին. եթէ միութիւնը հարկաւոր անդամներ ունենայ, $\frac{1}{3}$ -ից աւելին՝ մեծ թիւ է. յարմար կլինի $\frac{1}{3}$ կամ առ առաւելն $\frac{1}{3}$ ը. համագումար ժողովի համար, որի անդամները շատ հեռաւոր տեղերից են գալու, վերին աստիճանի անգործնական է այս յօդուածի շարունակութիւնը «անդամների օրինաւոր թուի պակասութեան պատճառով եթէ չկայանայ առաջին համագումարը, այն ժամանակ նշանակուում է երկրորդը...» Երբ կը նշանակուի. եկողները պէտքէ վերադառնան և մէկ էլ նորից գան:

§ 57 Համագումարի իւրաքանչիւր անդամ պէտք է ընտրէ իւր նախագահը և քարտուղարը...՝ անմիտ բան է և հաւանական է, որ տպագրական սխալ լինի. պէտքէ կարգաւ համագումարն իւրաքանչիւր անգամ...՝

Կանոնադրութիւնը որոշելով միութեան վարչութիւնների, ընդհանուր ժողովների, խորհրդի և համագումարի ֆունկցիաները, միշտ դրամականի և արտաքինի շուրջն է պտտում,

իսկ չլիաւոր քանը մոռացուած է. ո՞վ է իրագործում միութեան նպատկները. այսինքն ո՞վ է հրատարակում օրինակ մանկավարժական թերթը, հիմնում թանգարան, գրադարան, սանատորիա, հիւանդանոց և այլն-խորհուրդը թէ համագումարը, վարչութիւնները թէ ընդհանուր ժողովները. ոչ մի խօսք չէ ասուած. միայն մի կէտ է յիշուած համագումարի գրադմունքների շարքում, աորոշել դասագնի կամ ռոճիկի մինիմումը— ուրիշ ոչինչ:

Ընդհանուր ուսուցական ժողովի քննադատութեան բովից անցնելով այս կանոնադրութիւնը իրագործելի կարելի է համարել. մեր ջերմ ցանկութիւնն է, օր առաջ իրագործուած տեսնել «Ուսուցչական միութիւնը»:

ԲՐԻՉ

ՍՏԱՅՈՒԱԾ ԳՐԹԵՐ

Վիճակացոյց թաղային վարժարանաց կ. Պօլսոյ, պատրաստեալ յուսումնական խորհրդոյ, հրամանաւ տ. տ. Մաղաքիա ս. Պատրիարք հօր. վիճակ 1906. յունուար 1. Կ. Պօլիս:

Ատրպետ. Խիւլիֆաթ. պատմ. հետազոտութիւն. երրորդ տպ. Ալէքսանդրոպօլ 1906. գ. 50 կ.

Մարգար. Հոգեվարքի ծիծաղը. պատմուածք Բագուայ սարսափներից. Բագու, գ. 10 կ.

Ջէցդէլ. Նօրմալ բանուորական օր. ռուս. թրգմ. Մ Եսայեան. գրադարան Կեանքի № 4. Թիֆլիս. 1906. գ. 5 կ.

Կաուցկի. Աստրիայի ճգնաժամը. լեզու և ազգ. ռուս. թրգմ. Ա. Ս. գրադ. Կեանքի № 3. Թիֆլիս 1906. գ. 7 կ.

Տ. Ս. Լեւոնեան. Աստղիկ. տաղեր քնարերգական. Բոստոն Ատլանտեան տպարան 1904. գ. 1 ֆր.

Կանոնադիր Հայկական բարեգործական ընդհանուր միութեան. Գահիրէ. Աղէքսանդրիա. 1906.

Արշակ Սպարապետեանց. (փոխ.) Թուաբանական խնդիրներ և օրինակներ. Մոսկ. քաղ. դպր. ուսուցիչների. պրակ գ. 30 կ. և պրակ գ. 30 կ. Թիֆլիս 1906

Ատրպետ. Հողատիրութիւնը Կովկասում. հետազոտութիւն. Ա. լեքսանդրոպօլ 1906 գ. 10 կ.